

УДК 811.161.2'276.6: 796

Воронюк І. О.

канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВИТОКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Однією з актуальних проблем сучасної науки є теоретичні дослідження галузевих терміносистем. Термінологія будь-якої галузі виникає та уніфікується разом із розвитком цієї галузі. Визначний український вчений І. Огієнко зазначив: “Термінологія не повстає відразу, а звичайно витворюється самим життям упродовж віків духового життя, потребує державницької традиції для свого усталення” [1, с. 335].

Формування української термінології з фізичної культури та спорту спостерігаємо з кінця ХІХ ст. Поява спортивно-гімнастичних товариств та розвиток українськомовної спортивної періодики на Галичині сприяли появі перших тіловиховних і спортивних термінів. Розвиток терміносистеми відбувався у європейському контексті та був

зорієнтований на утвердження національної специфіки термінів у галузі фізичного виховання і спорту. Становлення досліджуваної термінології починається з появи перших тіловиховних інституцій – «Сокіл» (1894), «Січ» (1900), «Пласт» (1911), «Луг» (1906), що мали свою спеціалізовану пресу – «Вісті з Запорозжя» (1911 – 1914), «Січові Вісті» (1912, 1913, 1922 – 1924), «Сокільські вісті» (1928 – 1939), «Пластові вісті» (1934 – 1936), «Змаг» (1937 – 1939) тощо. Найбільш стабільною була сокільська періодика, на сторінках якої звучала гімнастична термінологія. Чеська сокільська система фізичного виховання, що набула в Галичині популярності, широко використовувала гімнастичні вправи. Власне, з гімнастичної термінології починається розбудова української спортивної термінології. Українські терміни добиралися переважно як відповідники до чеських або польських слів. Мовне багатство українського народу давало змогу це робити без особливих труднощів. Уперше як спортивні терміни, а не нові в мовному вжитку з'явилися назви гімнастичних приладів *дручник* (перекладина), *поруча* (бруси), *коні* (кінь), *кізлі* (козел), *жердка* (жердина), *гойдак* (гойдалка), *линва* (канат), *поміст*, *драбина*, *булавки*, *ковбня* (гімнастична колода), *вправи на коні*, *вправи вільноруч*, *вправи на поручні*, *вправи на дручнику*, *доліткові вправи* тощо.

Природними для української мови були і слова *дужання* (боротьба), *лещтарство* (лижний спорт), *санкарство* (санний спорт), *стріляння* (стрільба), *плавання*, *веслування*. Всі нові терміни відповідали українській мовній традиції. В умовах польського панування у нових видах рухової діяльності національні терміни давали шанс зберегти свою окремішність. Засобами газетного слова вводили й інші нові терміни, хоча запозичували і з польської: *тасьма* (стрічка), *брамка* (ворота), *пилка* (м'яч) тощо. Аналіз української періодики Галичини, здійснений О. Вацебою, показав, що терміни іншомовного походження рівноправно існували з національними: *бій навкулачки* – бокс, *копаний м'яч* – футбол, *заківка* – гокей/хокей, *столова ситківка* (настільний теніс) – *пінг-понг*. Значну роль у формуванні спортивної термінології тогочасся відіграли праці І. Антонича, І. Боберського, С. Горука, З. Кузелі, В. Лаврівського, Я. Рудницького, Т. та П. Франків та ін. Завдяки діяльності провідних галицьких науковців та спортсменів українська мова збагатилася словотворами *змаг* (змагання, спорт), *дружина* (команда), *ситківка* (теніс) *санкарство* (санний спорт), *совгарство* (ковзанярство), *скічня* (трамплін), *біжня* (бігова доріжка), *рухівня* (спортзал), *одягальня* (роздягальня), *гінці* (естафета), *мет ратищем* (метання спису), *карний мет* (штрафний мет) (штрафний удар), *тусан кулею* (штовхання ядра) тощо. Саме фундатор українського тіловиховання Іван Боберський запровадив українські аналоги різних видів спорту – «*руханка*»

(гімнастика), «відбиванка» (волейбол), «копаний м'яч» (футбол), «наколесництво» (велоспорт), «кошиківка» (баскетбол), «гаківка» (хокей), «лещетарство» (лижний спорт) тощо.

У 30-ті роки ХХ ст. в Галичині було сформовано певну базу українських спортивних термінів, які широко застосовували в подальшому в осередках української діаспори США та Канади. У цілому термінотворення тяжіло, як зауважив І. Янків [2], до утворення власної національної терміносистеми, до очищення від іншомовних впливів шляхом пошуку українських відповідників та конструювання нових словотворів. Уживання запозичених інтернаціональних термінів не заперечувалося: *футбол, гокей, бейсбол*. З приходом радянської влади процес термінотворення було припинено, подібна робота тривала практично лише в діаспорі.

Тож формування спортивної та тіловиховної термінології відбувалося у тісному зв'язку з особливостями історичного розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні з к. ХІХ ст. Із використанням надбання інших мов у цей період було закладено національну основу для її подальшого розвитку. Історичний досвід термінотворення потребує подальшого вивчення та активного застосування у процесах унормування та уніфікації відповідної термінології на сучасному етапі, оскільки розв'язання актуальних завдань щодо впорядкування і розвитку української термінології з фізичної культури та спорту вимагає глибокого вивчення джерел, шляхів і способів термінотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митрополит Іларіон. Історія української літературної мови / Митрополит Іларіон. – Вінніпег : Наша культура, 1950. – 383 с.
2. Янків І. Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз): дис. ... кандидата наук з фізичного виховання і спорту: спец. 24.00.02 - Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2000-09-27. Волинський державний університет імені Лесі Українки / І. Янків. - Луцьк, 2000. – 184 с.